

Lengyel segítség az 1956-os magyar forradalomnak

1945 után megisméltődött az első világháborút követő külpolitikai helyzet: a győztesnek számító Lengyelország helyzete semmivel sem volt könnyebb, mint a vesztes Magyarorszáé. A teljes szovjet katonai megszállás alatt a lengyelek nem feledték el, hogy a második világháború hazai és határon kívüli frontjain a lengyel katonák százezrei harcoltak. Sztálin soha nem kedvelte a lengyeleket, kétszínű politikát folytatott az emigráns londoni lengyel kormánnyal szemben is. A lengyelekben élt a *katyíni* mézárulás emléke, amelynek áldozatul esett a szovjet fogságba esett lengyel tisztikar elitje. A németellenes hazai ellenállás terhei a londoni lengyel kormány politikáját követő Honi Hadseregre hárult, mellette a Moszkva elképzeléseinek megfelelő Népi Gárda létszáma elenyészőnek számított. 1943 tavaszától, a sztálingrádi csatától megváltozott az európai katonai helyzet, a szövetségesek stratégiai céljainak egyik lényeges kérdése a jövőbeli lengyel állam kialakításának mikéntje lett. Sztálin nem szánt szerepet a londoni lengyel kormánynak, a polgári irányzatnak. A generalisszimusz a lengyelek képviselőjének, a lengyel kommunisták vezette Országos Nemzeti Tanácsot ismerte el, és az egész lengyel államot nyugatabbra akarta tolni. Ez a történeti lengyel állam jelentős részének szovjet fennhatóság alá helyezését jelentette. Sztálin az „új” Lengyelországban csak szovjet típusú rendszert képzelt el. Lényegében már a teheráni csúcstalálkozó előtt eldőlt Lengyelország keleti határainak és politikai berendezkedésének sorsa. Ennek nyilvánosságra hozatalát Roosevelttől kérésére elhalasztották.

1944. július 21-én Chełmben, a szovjetek által elfoglalt lengyel városban, megalakult a Moszkva-barát Lengyel Felszabadító Bizottság, amit Moszkva a hivatalos lengyel kormánynak ismert el. Ez azonnal hozzálátott az új közigazgatás megszervezéséhez, a szovjet hadsereg segítségével kegyetlenül leszámolt a lengyel polgári vonal képviselőivel, a Honi Hadsereg osztagaival, pusztulni hagyta a német megszállás ellen kirobbant varsói felkelést (1944. augusztus). Berlin ostromában – a szovjet hadsereggel együtt – vagy százezres lengyel hadsereg vett részt, sőt a Reichstag épületét is lengyel katonák foglalták el, de a győzelmet jelentő zászlót szovjet katona tűzhette ki. A II. világháborút lezáró párizsi békeszerződés mély csalódás okozott a lengyel nép lelkében: a szovjetbarát lengyel hatalom mindenkiben ellenséget látott, a börtönök megteltek „londoniakkal”. Az új lengyel rendszer előtt nemcsak az ország újjáépítésének, a szocialista rendszer kiépítésének feladata állt, hanem a lengyel ellenállást is meg kellett törni. Az államosítást végre lehetett hajtani, de a mezőgazdaság kollektivizálása csorbát szenvedett, a lengyel hazafias érzéssel egybeferrott katolicizmust sem tudták szétverni.

Az 1950-es évek elején a többi szocialista országban is hasonló folyamatok játszódtak le, egy receptre számolták fel a jobboldali, s egyesítették a baloldali pártokat, mindegyik ország élén Sztálin „legjobb tanítványai” álltak, Lengyelországban Bolesław Bierut. Ezt a struktúrát érte váratlanul Sztálin halála. A Szovjetunióban bekövetkezett változások természetesen kihatással voltak a szocialista országokra is. Ugyan időeltolódással, de váratlanul elemi erővel törtek elő a változást követelő eszmék. Figyelemzető volt az NDK-beli fegyveres felkelés is. Az egységes „gondolkodás” jellemezte a Sztálin halála után kialakult válságot, mindegyik ország kommunista pártjain belül a frakciók belső

küzdelmet vívtak egymással, nem pedig a társadalom gondjain akartak volna segíteni. Magyarországon Rákosi Mátyást a kormány élén Nagy Imre követte, Lengyelországban 1953 októberében a „nagy túlélő”, a volt szociáldemokrata Cyrankiewicz lett a miniszterelnök. A lengyel pártvezetés sok embertől megvált, kisebb átszervezéseket hajtottak végre az államapparátusban. Megkezdték az életkörülmények javítását és a beruházások csökkentését, nagy számban engedtek ki bebörtönzött politikai foglyokat. Magyarországon Rajk László és a koncepciós perek áldozatainak rehabilitálása, Lengyelországban Władysław Gomułka szabadon engedése következett. Magyarországon enyhítettek a parasztság terhein, ezzel szemben Lengyelországban – ahol csődöt mondott a kolhozosítás – tovább folyt a falusiak zaklatása.

A XX. Kongresszus utolsó napjaiban, Moszkvában meghalt Bierut, egyelőre – Bierut akaratainak megfelelően – Edward Ochab lett a párt vezetője, aki képtelen volt később kezében tartani az eseményeket. A vita tárgya a rendszer további legitimitásának a megőrzése és a hatalom megtartása volt. Az egyik oldalon a konzervatívok, az ún. „natoliniaiak” (a párt és a kormányzó elit a Varsó környéki Natolinban lakott) voltak, akik felelősek voltak az 1948 és 1955 között elkövetett „hibákért és túlkapaszkodásért”, a másik oldalon a „pulaviak” álltak. Az utóbbiak a Puławska utcai kormányépületről kapták a nevüket. Az előbbieket néhány belső reformot kívántak végrehajtani, erősen értelmiségellenesek és nyíltan antiszemitaek voltak. Az utóbbiak a gazdasági irányítást és a cenzúrát akarták megreformálni, szükségesnek tartották az egyéni szabadságjogok és a pártélet demokratizálását. A két szárny között foglalt helyet a „centralisták” csoportja, akik tartottak a „felforrósodott” közhangulattól és a forradalmi megoldásoktól. Természetesen a harcok a kulisszák mögött zajlottak, míg a pártonkívüli csoportok megfogalmazták gazdasági és szociális követeléseiket, kárpótlást követeltek a rendszertől elszenvedett sérelmekért. A *Po Prostu* (Előre) című hetilap lett a szócsövük. A Honi Hadsereg meghurcolt tagjainak rehabilitálása mellett azt is kimondták, hogy szakítsanak Moszkvával, és független lengyel államot hozzanak létre. A helyzet valóban pattanásig feszült lett, a lengyel válságban fordulópontot a poznańi munkásfelkelés jelentett.

1956. június 28-án kora reggel a poznańi Sztálin Művekben sztrájk kezdődött: a munkások az utcára vonultak és a városközpont felé indultak. A menethez más gyárak munkásai is csatlakoztak, a követeléseiket a városi önkormányzatnak és a pártbizottságnak akarták átadni. A helyi vezetők nem álltak szóba velük, miközben a tüntetők egy csoportja benyomult a középületekbe, s megtámadták a börtönöket is. A tüntetés felkeléssé szélesedett, ami ellen délután bevetették a helyőrség négy hadosztályát, mintegy tízezer katonát és a városba vezényeltek négyszáz tankot és páncélozott járművet. A felkelést 24 óra alatt leverték, a harcokban hetven polgári személy, nyolc katona vesztette életét, a sebesültek száma meghaladta a százat. A letartóztatott 250 személy közül 196 munkás volt. Gyraniewicz miniszterelnök rádióbeszédében „imperialista összeesküvésről” szónokolt, a pártvezetésben inkább a félelem, mint a győzelmi mámor mutatkozott meg. Gomułkát bevették a pártvezetésbe, a hivatalosan még „revizionista” volt pártvezetőket kiengedték a börtönből. Ettől függetlenül az indulatok nem csillapodtak. A lengyel állam vezetése aggodott a szeptemberi tanévkezdéstől, hiszen a több milliós tanuló ifjúságot képtelen lesz megfékezni. Újabb és újabb személycserék voltak a kormányban és a pártvezetésben, a „bieruti gárda” szinte eltűnt a hatalomból.

Az 1940-es évek végétől Moszkva „vigyázó szeme” figyelte a magyar–lengyel kapcsolatokat, szerencséjükre a hidegháborús hisztéria miatt a lengyel és a magyar sajtó a másik oldalról legfeljebb a szocializmus építésének győzelmi eredményeiről számolt be, közvetlen kapcsolat a lakosság körében nem lehetett, legfeljebb válogatott elvtársakból

álló delegációk mehettek a másik országba. A lengyelországi eseményekről a Szabad Európa híryanagából lehetett hallani, illetve a Szabad Nép elvétve adott szűkszavú tudósításokat a Varsóban történekről. A lengyel hírek – mint a szájhagyomány – valóban futótűzként terjedtek, az újságolvasók – természetesen, aki akart – remekül értelmezték a sorok között megbúvó információkat. Budapesten a forradalmi változás követelése Rajk László temetése (1956. október 6.) után gyorsult fel, a felhívásokban egyre határozottabban hangzott el a „lengyel út” követése. Ez azután különös jelentőséget kapott, amikor Lengyelországban újabb személycserék történtek, sőt 1956. október 13-án arról adtak tájékoztatást, hogy Gomulka is részt vett a LEMP Politikai Bizottságának ülésén, de arról nem, hogy őt javasolták a párt első titkárának. A következő napokban a lengyel kommunista párt konzervatív szárnya „hadiállapothoz” hasonló helyzetről beszélt, sőt szerepe volt abban, hogy 1956. október 19-én reggel váratlanul Varsóban landolt a szovjet katonai és politikai delegáció élén Nyikita Hruscsov. A hírrel egy időben az is nyilvánosságra került, hogy Varsó felé tart több jelentős létszámú szovjet katonai egység, harcckészültségbe helyezték a Rokossowski marsall parancsnoksága alá tartozó kormányhű csapatokat, míg Varsón belül – a nem régen szabadult Waclaw Komar tábornok vezényletével – a Belbiztonsági Hadtest egységei felvonultak a város védelmére.

Hruscsov eredeti szándéka a „reformerek” eltávolítása volt, de az egész napos tárgyalásokon Gomulkának sikerült meggyőznie Hruscsovot, hogy a személyi változások inkább stabilizálják a lengyel helyzetet, ez az egyetlen lehetőség a feszültségek levezetésére. Hruscsov engedett, és még az éjjel – teljes delegációjával együtt – elhagyta Varsót. Másnap Gomulka programbeszédet mondott, amelyben kiemelte a változásokat, a gazdasági irányítás megváltoztatását, az egyenjogúságra épülő lengyel–szovjet kapcsolatok megeremtését, az új pártvezetésből kimaradtak a „natoliniak”. Gomulka jól használta ki a lelkesedést, az egymás után megrendezett nagygyűléseken sorra elkergették a sztálinista helyi vezetéseket, de az új lengyel párt és kormányvezetés helyzete még labilis volt. Éppen ezért szerveződött 1956. október 23-án Budapesten az egyetemi ifjúság szolidaritási tüntetése a lengyel reformok támogatására. A menet a Bem-szoborhoz vezetett, innen az Országházhoz indultak, hogy átadják a magyar ifjúság követelését. A kirobbant magyar forradalom és fegyveres felkelés – többek között – hozzájárult a lengyel helyzet stabilizálásához: a szovjetvezetés és a hadvezetés – a szuezi helyzet megoldása mellett – a magyar forradalom leverésére összpontosított, egykönnyen tudomásul vették, hogy az új lengyel kormány intézkedései középpontjában a lengyel tömegek követeléseinek kielégítése lett, a lengyel „októberi fordulat” látványos szakítást jelentett a sztálinizmussal.

Gomulka még néhány héten át a magyar forradalom mellett emelt szót, de lecsendesedett, helyette a lengyel nép felbecsülhetetlen anyagi és erkölcsi segítséget adott a magyar forradalomnak: jelentős mennyiségű gyógyszert, vért, majd a romba dőlt Budapest helyreállítására építőanyagot küldött. Összehasonlítva a más országokból érkezett segítséggel, a lengyel támogatás volt a legjelentősebb.

Az 1956-os magyar forradalom eseményeiről az első lengyel híradások már 1956. október 24-én megjelentek a napilapokban, és nagy visszhangot váltottak ki a lengyel társadalomban. 1956. október 25-én hangzott el a lengyel rádióban az a felhívás, amely véradásra buzdította a lengyeleket a „magyar testvérek megsegítésére”. A felhívás elhangzása után az emberek tömegesen keresték fel a véradó állomásokat, olyan nagy létszámban, hogy a kórházi és vöröskeresztes véradó állomások éjjel-nappal üzemeltek, külön szabályozni kellett a véradás rendjét. Híressé vált Petrikó (Piotrków Trybunalski) város kiáltványa:

„Csatlakozva az egész országra kiterjedő, a harcoló magyarok megsegítését célzó széleskörű akcióhoz, felhívással fordulunk minden üzemhez, minden közép és általános

iskolához, valamint Piotrków város minden lakosához, mindenki, akitől nem idegen a szabadságukért harcolók ügye, ajánljon fel egy bizonyos összeget gyógyszerek vásárlására, a sebesült magyarok megsegítésére.”

A véradásban a varsói és krakkói egyetemisták jártak az élen, a hadsereg szervezeten ment el vért adni, hasonló akciókat szerveztek gyárakban és egyéb munkahelyeken, amit a hatóságok nem akadályozta meg. Zielona Górában a Lengyel Egyesült Munkáspárt helyi vajdasági (megyei) bizottsága úgy kezdte meg október 27-i ülését, hogy a résztvevők előbb testületileg elmentek vért adni a magyaroknak. Gyári kollektívák, szakszervezetek, ifjúsági, egyetemi és cserkészszervezetek jelentős pénzüsszegeket ajánlottak fel, utcán kihelyezett kosarakban gyűjtötték a pénzadományokat.

Az újságok naponta beszámoltak a felajánlásokról, üzemek, gyárak faárut, építőanyagokat ígértek Budapest helyreállításához. A Lengyel Szakszervezetek Szövetsége egymillió zlotyt ajánlott fel a Lengyel Vöröskeresztnek, hogy ezen a pénzen gyógyszereket, kötszereket juttassanak el Budapestre. Az első lengyel vér- és gyógyszerzállítmány 1956. október 27-én érkezett meg Budapestre, ennek mennyisége a legnagyobb volt a külföldi segítségék közül. Több lengyel orvos és ápolónő jelentkezett magyarországi munkára, bár ezt a lengyel hatóságok nem engedték. 1956. november 9-én a Lengyel Vöröskereszt a következő tájékoztatót adta ki:

„1956. október 27-e és november 9-e között a Lengyel Vöröskereszt a lengyel társadalom segítségnyújtása keretében a következőket küldte a Magyar Vöröskeresztnek: légi úton 795 liter vért, 415 liter plazmát, 16 500 kg mesterséges vért, szérumot, gyógyszereket és kötszert; 4 ezer kg ablaküveget, 3 ezer kg különböző élelmiszert teherautóval, valamint 4 ezer kg tejport, 8 ezer kg különböző gyógyszert és kötszert. Előkészületben van egy 24 tonnás szállítmány, amely 15 mázsa lisztet, 2 ezer kg füstölt sonkát, 500 kg almapürét, 5 ezer kg különböző gyógyszert és kötszert tartalmaz. A legközelebbi szállítmányban – gyógyszerek és kötszerek mellett – 52 ezer kg lisztet, 15 ezer kg gyümölcslet, befőttet és lekvárt, valamint 20 kg heringet küldünk Magyarországra.” Lengyel adatok szerint 1956. november 19-én 2 millió amerikai dollár értékű szállítmány érkezett Budapestre.

A lengyel segítség vonaton, teherautókon, a legkülönbözőbb útvonalakon jött Magyarországra. A szállítmányok továbbításában az Országos Mentőszolgálat is közreműködött. A mentők az életveszélyessé vált utakon a helyi és a fővárosi kórházakba szállították a vért, kötszereket, orvosi műszereket, élelmiszert, takarókat. Az egyik Lengyelországból érkezett vérszállítmányt Makáry Zsuzsanna mentőorvos vette át, a Központi Mentőállomásra vonult ki a Fővárosi Autóbusz Vállalat egyik járművével. Ismerjük azokat az adatokat, hogy lengyel orvosok, ápolók szerettek volna a magyar sebesültek segítségére jönni, de kérelmüket a lengyel belügyminisztérium elutasította.

1956. október 31-én egy poznańi pilóta jelentkezett az Orvoskari Ideiglenes Forradalmi Bizottságnál, akit a magyar forradalomért aggódó honfitársai küldtek Budapestre jelentős vérszállítmánnyal, s a visszaúton 8 magyar sebesültet szándékozott magával vinni, akiket varsói, poznańi és lódzi kórházak fogadtak volna be. Az óránként változó katonai események miatt azonban a Bizottság orvosai nem merték vállalni a sebesültek kiadásával járó kockázatokat. A poznańi vérpalackokat a fővárosi kórházak között osztották szét. A lengyel kormány már a forradalom első napjaiban 700 kilogramm vérplazmát, gyógyszert és kötszert küldött Budapestre légi úton. A Kádár-kormány első intézkedései között szerepelt, hogy megtöltötték a légi úton Budapestre érkező összes szállítmány leszállását, így a lengyel vöröskeresztes gépek fogadását. November közepéig országúton jött a segítség.

A lengyelek – a kezdeti részsikerek után – csalódtak a Gomulka-féle gazdasági programokban: a lendület megfeneklett, a régi gondok úrrá lettek a lengyel mindennapokon.

Gomułka az 1960-as évek közepétől – látva a megoldatlan gazdasági helyzetet – már azt hajtogatta, hogy a jobb jövő érdekében le kell mondani bizonyos javakról, ami az újabb nélkülözéseket jelentette. Ezt a „megoldást” a lengyel nép „darókkommunizmusnak” nevezte. Ez a rendszer 1970. december 19-én, Gomułka lemondásával ért véget, amit a fokozódó áremelkedések miatt felkelt gdański Lenin Hajógyár munkásai idéztek elő. Talán a sors furcsa fintora, hogy Władysław Gomułka regnálása munkásfelkeléstől munkásfelkelésig tartott, hiszen ő sem tudott tenni a kommunista rendszer „felvirágoztatása” érdekében.

IRODALOM

- A szabadság vére. Forradalmárok, életmentők, megtorlók.* Szerk.: Kapronczay Károly. Bp., 2006, SOMKL, MTA, MATI.
- Felkai Tamás: *Fehér kocsin piros vér: Az OMSZ 56-os munkájáról.* Bp., 2006.
- Kapronczay Károly: Az 1956-os forradalom veszteségei. *Lege Artis Medicinae*, 1997. No. 10. 600–667.
- Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: *Forradalom és szabadságharc Magyarországon, 1956.* Bp., 2002, Korona Kiadó.
- Tischler János: *A lengyelek és 1956.* Varsó, Magyar Intézet, 2006.

